

Susanna Alakoski

Professorsinstallation 2021

Det är en stor sak. Att tilldelas ett hedersuppdrag. I en tid då ämnet humaniora, som sådant, på sina håll, tycks vara angripet av svartmögel, bestämmer sig Linköpings universitet för att satsa stort på det. Därav två nyinstittade gästprofessurer, en i Moa Martinssons namn, en i Tage Danielssons.

Kan bara säga, tack.
Älskar det.

*

Jag är uppvuxen i ett brandgult hyreshus.
Så många ord jag från början inte förstod.

Inte ens visste om att de fanns.

Till exempel ordet humanism. Trots att jag är en person som sovit i sängar skänkta av Lions och har en mamma som använde kyrkans barnverksamhet som barnvakt.

Googlar man ordet humanism möts man ungefär av 25 000 000 träffar på 0,47 sekunder.

Sekulär humanism. Sjukvård och humanism. Sartre. Asyl och humanism. Humanism och healing. Hyperhumaism för en high-tech-värld. Stolthet och fördomar. Filosofi och kulturströmningar. Som motsats till naturalism. Eller som en kombination av humanism och naturalism där sociala och etiska värderingar kombineras med vetenskapliga. Ord som "utmaningar" dyker upp. Stagnation. Vetenskap. Politik. Retorik.

Vad säger det om ämnet?

Ärligt talat. Humanism kunde för mig en gång i tiden lika gärna vara turism. Eller bilism. Okunnig som jag var på ism-ord över huvud taget. Trots att det fanns så väldigt många. Och så många människor med så lite, eller inget hår alls, på huvudet som svängde sig med dem.

Darwinism, socialism, fascism, elitism, snobbism, konformism, populism, nepotism, nationalism.

Nu vet jag bättre.

Akademiska ord utgör ett eget språk som sammanfattar viktiga saker på ett kortfattat sätt, men som också erbjuder tolkningar och strid om ordens innebörd och egentliga betydelse.

Konstnärens och författarens plikt är att ifrågasätta orättvisor och vedertagna sanningar menar instiftarna till Moa- och Tageprofessorerna. Därmed påminner de oss om hur humanistiska och samhällsvetenskapliga perspektiv skapar en fördjupad förståelse för människan som såväl social, historisk och politisk varelse. Om hur språket, litteraturen och konsten under hela våra liv kan vara en väg till såväl självförståelse, som till samhällelig förståelse och till medmänsklighet.

Humanistisk kunskap och konstnärliga perspektiv menar de, bidrar i sig till den bildning och historiska medvetenhet som är nödvändig för att fatta kloka beslut.

*

Jag har inte tilldelats Moa-professuren för att jag är den i Sverige som kan eller vet mest om Moa Martinson. Jag står här för att jag fått förtroendet att verka i hennes i hennes namn och anda. Det vill säga att som gästprofessor sätta ljus på dagens "brödbekymmer", "hjälp gummor" och dem som "hugger ved åt prästen för varm mjölk". Det vill säga detta att vara en människa i nöd.

Ärligt talat, bra val.

Jag vet en hel del om dessa ämnen.

Både genom levt liv.

Men också utifrån ett förvärvat yrkesliv.

Har också läst många böcker.

Idag även skrivit ganska många.

*

Det finns ett underbart fotografi där Moa siktar med ett gevär. Ena ögat är slutet. Skinnjackan är på. Håret är okammat. Hon granskar gevärskolven. Osäkert är om hon bär nattlinne eller klänning under jackan. Föreställer mig att kortet är taget arla morgon vid torpet då en oljelampa och en trampad grusgång också skönjs. Koncentrationen knivskarpt. Jag vill tro att Moa siktar mot en blivande text.

Mycket ville hon. Allt la hon sig i. Inget ämne tycks för den skarpt skjutande politiskt intresserade damen varit för stort eller för svårt, för ringa eller blygsamt.

Pennan tecknar allt från brödbekymmer, dryckenskap till kafferep och skvaller. Allt

från hjälpgummor, tvättstugor till rotebönder och rallare. Allt från ömkylda fötter, värk, sill till råhet. Referenserna går till författare som Kropotkin när det ”stora lastdjuret, kvinnan” och den lägre lönen kommer på tal:

”Att befria kvinnan, det är att befria henne från det förslöande arbetet i ök och tvättstuga, det är att ordna det så att det tillåtes henne att amma och uppfostra sina barn om hon har lust - och under det att hon har tillräckligt med tid att taga del i det sociala livet.

Fotografiet med Moa och geväret andas träffsäkerhet, noggrannhet. Tänker mig att det ena förutsätter det andra. I det författarskap som tog sin början för över hundra-tjugo år sedan. Som innehåller så många besvärliga tider och turer att hjärtat ut i bedrävelse vill brista.

Tänker mig Moas liv. Skandalen i Vårdnäs socken. Den ogifta pigan som föder den så ovälkomna fattigungen. Som får socknarna att fåktas med värja om självaste försörjningsplikten.

Föreställer mig de tidiga sunkåren i textilarbetarnas Norrköping. Hur hon trampade runt i avloppsvatten. Levde med ohyra. Därefter det kringflackande livet hand i hand med den drinkande styvpappan som vandrar från jobb till jobb. Vidare trött mor. Arm kost. Kära syskon som dör i tidig ålder. Hackig skolgång. Ändå få utmärkta skolbetyg. En poetisk ådra skönjs i tidig ålder. Moa 13 år:

*Om du känt en fläkt
av renad kärleks andedräkt
så göm den i ditt hjärta.
Ty aldrig, aldrig du får svar,
ett sådant som du väntat har:
blott ett som gör dig smärta*

Ser framför mig den skarpskjutande Moa levandes här och nu.

Vilka teman skulle bössan siktat in sig på?

*Vi kvinnor har sjungit i tusen år
vid vagga och spis som sig borde.*

Säkert kvinnoskildringar.

*Din lerstänkta blus är av blåtygsväv,
din gossehand redan valkad och sträv*

Säkert fattigdom.

*Där skumpar en älgko på barvintervägar
till isgröna rågfällen allt vad hon hinner*

Säkert miljö och natur.

Kallskänkan gifter sig i unga år. Föder fem gossar. Stannar på torpet i Sorunda i Sörmland i femtio år. Kanske är denna djupt nedslagna påle blott svaret på barndomens rotlöshet? Kanske älskade den blivande författaren kort och gott torpets nattsvarta himmel där stjärnorna ömsom svängde i rymdernas valv, ömsom blinkade av rädsla?

*ensam kvinna i skumrig by
drömmer mot stjärneslätten*

Första världskriget kom med förnyat elände. All kraft gick igen åt att hålla svälten borta. När freden stabiliserats följer Moa, som enda kvinna, med den stenarbetande maken till ett fackligt möte. Skriver sin första offentliga text. Ett protokoll där frågan om religiösa möten hotar politiska sådana är huvudtemat.

Därefter siktar studsaren skarpt på arbetarkvinnornas vådliga vardag och usla lott i livet. Hon blir frekvent skribent på "kvinnosidan" i *Arbetaren*, skrev under signaturen Helga i *Arbetaren*, som Madam Andersson i *Vi kvinnor*, och i *Brand*.

Hur mycket elände kan dumpas på ett redan hårt provat liv? Ansenligt. Två av författarens söner drunknar utanför det egna hemmet. Kanske fanns det tankar att rikta geväret mot egen skalle?

... min optimism hade kvävts, min livslust var domnad.

För en del plågade upphör aldrig tortyren. När den vanesupande maken med dynamit avslutar sitt liv ett par år efter gossarnas död är det Elin Wägner, Fogelstad, en skrivmaskinskurs och Tidevarvet som räddar förståndet.

Man måste strida eller dö.

Moa reser bort. Till den sjuka ungsocialisten Ada Schiött. Dels för att sköta om henne, dels för att förtjäna en slant för att avlasta sönerna från på bondgårdens "omänskligt slit" och samtidigt komma bort från makens superier.

Socker och jäst stod och jäste i alla baracker, i smedjor, i ladugårdar.

*

Bildning, tänker jag mig, går inte att ta på. Betyder inte att bildning inte har massa, eller tyngd, tvärtom, den är bara osynlig. Som Higgs partikel existerar den i luften vi andas, förklarar hur kunskapsuniversumet är uppbyggt, och byggs upp. Och om Higgs partikel är fysikens heliga graal, den sista pusselbiten för att förstå universum, så är Higgs bildningspartikel det som hjälper oss att begripa mer om det vi både vet, och inte vet.

Kan och inte kan.

Det vi tvivlar på.

Vagt förstås, särskilt i tider då vi ser så olika på så mycket.

Inte minst på bildning, och det finns så mycken parallell "kunskap" att oro sig över. Till exempel idén om att förintelsen skulle vara ett bluffmakeri.

*

När Moa fortsätter till Tidevarvet skriver hon som Moa. Författarnamnet har skrivits fram med tiden och texterna. Sprunget ur karaktären "urmodern" i Johannes V Jensens roman Jökeln, som enligt Moa omfamnade de arbetslösa hustrur, vilka Moa fann mer betydande än männen Jensen också skildrade. Men hon hade också lessnat på de för tiden vanliga namnen Helga och Mia.

När fler på de platser vi bodde på hette Helga, så kallades jag för Mia. Och när det fanns fler Mior kallades jag för Helga. Och här i trakten hade namnet efter några år kommit att få ett tillägg – "den där Helga som uppviglar folk".

Poetiska polemiska artiklar blir nu noveller och kåserier. Den refuserade romanen *Pigamma* publiceras som följetång i anarkisttidningen *Brand* och hon skriver alltjämt med siktet inriktat på hem plågade av alkoholens helvete, byk, landsbygd, kvinnokroppar, barn, bärningsbristor och oäktingar, fabriker och husbönder, krig, kafesump men också skälvande junimorgnar med skimrande soldis.

Med sin första novellsamling 1930 refuseras hon igen, den här gången av Albert Bonniers Förlag. Hon siktar då än skarpare med studsaren och *Kvinnor och äppelträd* ser dagens ljus 1933.

Den smärta magra kroppen, som var som en flickas, var smäckrare än någon av dottrarnas när klänningen satt på. Liknade en livets egen runsten när kläderna föll. Magen var ett enda ärr. Knut vid knut, ärr vidd ärr med stora breda, skimrande, strimmor här och där.

Likt Moa Martinson är jag som författare autodidakt. I meningen att jag från början är självlärd i brist på utbildningsmöjligheter för människor med författardrömmar. Så snart det fanns utbildningar att gå anmälde jag mig till de befintliga som kom att finnas under 80-talet.

På Skurups folkhögskola sent 80-tal var jag utbildad socionom och hade hunnit lära mig många svåra ord. Men hade nu i stället plötsligt utvecklats till räknefeminist. En läggning jag sett i bakluset närmast betraktar som ett slags självskadebeteende. En räknade helt enkelt. Helt vetenskapligt. Hur många manliga respektive kvinnliga människor representerades inom samhällets olika områden. Bankdirektörer, läkare men också till exempel författare. Så klart räknade jag författarnamnen i den på den tiden tongivande tidskriften *80-tal* (idag *00-tal*). En mycket dyster läsning för en ung skrivstuderande med författardrömmar.

Tobias Berggren, Ernst Brunner, Ragnar Strömberg, Gunnar D Hansson, Staffan Söderblom, Birger Andersson, Arne Johnsson, Börje Lindström, Christer Eriksson, Magnus Jacobsson, Ulf Eriksson, Ola Larsmo, Ulf Gyllenhak, Göran Greider, Stig Larsson, Jonas Gardell.

Inledningen ställde dessutom frågan av som var utmärkande för den litteratur som skrevs under 80-talet?

Var den estetiserande världsfrånvärd?

Eller var den anemisk språkfilosofierande?

Eller handlade det om en postmodern omoral och bristande engagemang i omvärldens sociala och politiska problem som kännetecknade den typiske 80-talsförfattaren?

Unga Susanna läste och läste, gjorde understrykningar i bläck. Men hur skulle hon, som hade vuxit upp i ett brandgult hyreshus, bakom ett brandgult hyreshus, kunna bli en Eva Runefelt, Inger Edelfeldt, Birgitta Lillpers, Katarina Frostensson eller Ann Jäderlund. De enda kvinnonamnen som nämndes i *80-tal*.

Tidigt nittonhundraåttioital, alltså före Skurups folkhögskola, när jag studerade på socialhögskolan i Göteborg kom denna min ordkunskapens förvillelse att nå en slags höjdpunkt.

Att det kunde finnas så många långa och konstiga ord som sammanfattade Susanna Alakoskis livserfarenheter!

Susanna insåg plötsligt att det som i området med brandgula hyreshus för henne varit vardag inom akademien kallades för "sociala problem", och det hade tänkts och skrivits mycket om dessa.

Studierna var tvärvetenskapliga.

Sociologi, socialpsykologi, socialpolitik, arbetsrätt, civilrätt.

Det sociala arbetet i fokus och den viktiga grundfrågan handlade om människors olika villkor utifrån perspektivet individ och grupp.

Böckerna hette *Från fattigdom till välfärd*, *Människans rikedomar*, *Varken offer eller herre*.

Texterna handlade om arbetsmarknadspolitik, byggnadsforskning.

Statsskick.

Det kommunala självstyret, rättsstaten.

Social förvaltning och organisation.

Johan Cullbergs *Kris och utveckling* var en bibel för att förstå människan, liksom Gustav Jonssons *Att bryta det sociala arvet*.

Som nyexaminerade socionomer gick Susanna och kurskamraterna sedan ut i yrkeslivet för att ta itu med samhällsfrågorna på ett mänskligt plan i det högt utvecklade svenska samhället.

Bara för att möta hur praktik och teori inget har att göra med varandra.

Harold Pinter Nobelföreläsning 2005:

Det politiska språket, det språk som talas av politiker, ger sig inte ut i de här markerna, eftersom de flesta politiker enligt de bevis som vi har tillgång till inte är intresserade av sanning utan av makt och av att hålla sig kvar vid den makten. För att kunna sitta kvar vid makten gäller det att hålla folk i okunnighet, så att de lever i okunnighet om sanningen, till och med sanningen om sina egna liv. Därför är vi omgivna av en väldig gobeläng av lögn, som vi livnär oss på.

Pinters tankar gestaltades i verkliga livet för den unga socialarbetaren som ofta stod i slutändan av politiska beslut. Med uppdraget att laga, lappa och sy ihop människors trasiga liv. Samhällets brister blev för henne tydliga. Bokstavligt talat såg den nyutexaminerade unga socionomen hur politiska beslut fick konsekvenser. Hon såg hur politiken inte räckte till.

Folk hade för lite pengar. Kvinnor hade så låg lön, a-kassa eller låg pension att ekonomin inte nådde upp till existensminimum. Trots ett långt yrkesliv på chokladfabriken fick pensionerade kvinnor söka kompletterande socialbidrag. Människor hade inte råd att byta ut trasiga möbler, laga tänderna. Lågutbildade mammor stressade mellan deltidsarbetet och dagiset, sökte ekonomiskt bistånd för kontokortskulder, som en för en kort tid förgyllt vardagen, eller räddat julen. En del drack sprit för att livet var för pissigt. Andra knarkade för att de inte orkade leva över huvud taget. Kvinnor misshandlades, vårdnadstvister drog och slet och barn for illa. Barn delade rum med syskon hela uppväxten. Åkte aldrig på semester. Barn fattades fritisutrustning. En del kunde inte bo kvar hemma. Andra saknade kläder, cyklar, sociala nätverk. Många kom från andra länder, hade hamnat under fattiga förhållanden i Sverige på grund av det. Ibland var Susanna bedövd av ledsnad. Hur illa kunde människor i nutid fara? Ibland var hon bedrövd av ilska. Men lika ofta var hon glad för att det faktiskt gick att påverka, förändra.

Bäst där och då på tidiga nittonhundrade åttiotalet var att det inte fanns hemlösa människor i Sverige. Ty så långt hade man bestämt att socialpolitiken skulle räcka. Det var en ren och skär statlig och kommunal humanistisk politisk idé om värdighet.

Folk skulle som ett minimum ha ett tak över huvudet och kunna duscha.

Vad hände med den tanken?

Hur kom det sig att den blåste upp i rök?

*

Du har blivit så förläst, sa en vän från tonåren, till mig när jag gått tre terminer på socialhögskolan. En som inte själv studerade vidare. Som också bott i området med tegelhus.

Det tror jag inte, svarade jag henne, och så lät jag den vänskapen rinna ut i sanden.

*

Så skaffade jag familj. Arbetade som flyktingsamordnare under Bosnienkriget. Fick tjänst på Vänsterpartiets kansli i Riksdagen i mitten på 90-talet.

Med nya sorters grannar kom nya svåra ord.

Vernissage.

En grannvän var konstnär. Flera gånger bjöd hon in mig till vernissage. Jag gick aldrig. En dag sa hon, Susanna, om du inte kommer nästa gång så bjuder jag dig inte fler gånger. Jag skämdes. Så välutbildad, etablerad som jag såg ut att vara i klassresenärens kostym. Inte förmådde jag säga att jag inte visste vad som menades med vernissage. Vad gjorde man ens på ett sånt där vernissage? Förväntades man säga eller göra någonting? Och det viktigaste, vad skulle man ha på sig?

Vänskapen med konstnären?

Den rann också ut i sanden.

På riksdagen lärde Susanna sig mer och nytt, men ack. Det visade sig att det fanns fler bedrägligt svåra ord att lära sig.

Feminism.

Några års tvärvetenskapliga genusstudier följde på Umeå Universitet.

De värsta åren i mitt liv.

Hur hade kvinnor bemötts inom konstvetenskap, teologi, juridik, litteratur, ekonomi och politik? Som läkare, lärare, och fanns det ens några kvinnliga svarvare?

Susanna bodde på den tiden tillsammans med sin man och barn i ett kollektivhus. Plötsligt förstod hon varför hennes man varit ordförande i bostadsrättsföreningen och hon själv var toalettansvarig i husets matsal.

Så mycket läsning för en så simpel insikt.

Ofta tänkte Susanna på den tiden att Genusvetenskapen borde återkalla betygen hennes.

Hon återvände dock glad och entusiastisk till arbetet på riksdagen. Ordnade obligatoriska feministiska seminarier för ledamöterna. När hon nu, äntligen, visste hur det stod ställt i Sverige och i världen, så skulle hon se till att alla andra också skulle få veta. Sedan skulle, vips, allting ordna sig.

På alla andra obligatoriska seminarier var det fullsatt.

På de feministiska var det tomt.

Vem har sagt att livet skulle vara en dans på rosor.

Även bibliotek var ett svårt ord för Susanna. Men från att en gång tycka att bibliotek var en alldeles för fin plats för en sån som bodde i ett brandgult hyreshus, och som kom från Finland, och var en sån som inte haft ett enda barnkalas som barn, anordnade Susanna nu en stor 40-årsfest. Hon reste land och rike runt tillsammans med Sveriges första kongressvalda kvinnliga partiledare. Hon åt uteluncher. Hade råd att köpa märkeskläder, och hon gick skrivkurser och höll därmed själv på att sakta förvandlas till en sådan som snart skulle ordna egna "vernissage". Men kanske ändå med skillnaden att hon inte tog för givet att alla andra visste vad ett "vernissage" innebar.

I samma veva sa hennes, från fängelset, nymuckade bror, till Susanna, du har blivit så jävla fin, Susanne.

Jag föreställde mig vad han möjligen kunde mena och såg en slags nippertippa framför mig.

Ja det har jag, svarade Susanna sin käre bror, jag dricker inte vilket vin som helst längre, och jag äter inte heller gärna hushållsost.

Förresten, sa hon, jag heter Susanna och inte Susanne.

*

Inför dagen idag har jag fått ordproblem igen.

Ordet professor.

Vad betyder det ens, att vara professor?

En fattar ju att professor är den högsta lärartjänsten på ett universitet.

Men det låter ju ärligt talat mer som kapten.

Eller kanske lite som överste.

Eller som en i hovet tronarvinge av högre rang.

I alla fall associerar nog flertalet till en person som måste ha blundat och tänkt otroligt mycket, en som läst fruktansvärt många bokstavskombinationer, i en otrolig mängd svårbegripliga avhandlingar med avancerade titlar som *Identification of young people at risk of sexual ill health: Implementing a new tool in youth clinics*, men där fotnoterna kanske utgör den egentliga handlingen i berättelsen. Illustreras texten med bilder så handlar det troligen om diagram, eller möjligen ett fotografi på något som funnits för länge sedan. Till exempel fattiga ungar från förritiden om det rör sociala frågor.

Tänker mig dock att en professor egentligen måste vara någon som kan mycket men som vet väldigt lite.

Om det är en professor så vill jag också väldigt gärna vara en.

*

Så blev författardrömmen sann.

Mediabilden var att jag var trebarnsmamman som suttit på bussen och skrivit, och vips så fick hon Augustpriset.

Såklart inte sant.

Skrivit hade jag gjort sedan jag var liten.

Berättelser som Pers första fisk och om exotiska papegojor.

Sant var dock att jag varken hade ett arbetsrum eller tid att skriva, och att jag därför använt bussen som kontor och på så vis blivit färdig med ett bokmanus.

När *Svinalängorna* utkom (2006) fick jag många frågor om min biografi. Hade jag sett alkoholmissbruk på så nära håll? Hade jag upplevt våld? Social misär? När *Håpas du trifs bra i fängelset* utkom (2010) frågade samma journalister om jag verkligen även upplevt även narkotika på nära håll. Och så har det fortsatt efter dagboksessäerna *Oktober i Fattigsverige* (2012) och *April i anhörigsverige* (2015) som på olika sätt spårar den multiusatthet som tecknar min barndom på första våningen, i det brandgula hyreshuset. De dyrköpta erfarenheterna som också kom att bli mitt yrkesområde, men också det som kom att utgöra basen för min pennas intresseområde i allt jag tänker, skriver.

*

Människor är så ängsliga.

På bibliotek får jag ofta frågan, hur togs *Svinalängorna* emot... så drar man på det och jag får själv avsluta meningen, du menar kanske i södra Sverige... kanske typ i Skåne. Egentligen vill du kanske fråga hur den togs emot i min familj?

Alla tycks vara rädda för det skrivna ordet.

Därför är det skrivna ordet viktigt.

Nästan alla som skriver, vill skriva, frågar samma fråga: Vad får man skriva.

Det de egentligen ofta undrar är, tror jag, vad kommer den egna släkten att säga när eventuella oförrätter eller övergrepp skildras? Vad kommer grannarna, vännerna att säga?

Brukar svara de skrivande ängsliga med en motfråga.

Vad får vi inte skriva?

Så ber jag dem, att tillsammans med mig, lista böcker som borde bannlysts.

De om förintelsen?

De om slaveriet?

Vittneslitteraturen om våldtäkter, tortyr och andra övergrepp?

HBTQ-litteraturen?

Satansverserna?

Lolita?

Strindberg?

Noréns cyniska familjedrama?

Att skriva är att tala.

Slutar vi tala lever vi i en stum värld.

En stum värld vore en kodum värld.

När jag för den räddhågsne vill förmedla tankar om mod, berättar jag om författaren Jeanette Winterson.

Winterson är adopterad, gay och var uppvuxen i en "förbjudande frikyrklig arbetarfamilj". Hon skrev en bok, *Det finns annan frukt än apelsiner* (1985), som handlade om att vara adopterad, gay och växa upp i en "förbjudande frikyrklig arbetarfamilj", och tvingas lämna hemmet och familjen för att kunna leva med den man älskar.

I en intervju i DN vill jag minnas att Winterson berättade att hennes mor ringde upp henne när boken givits ur.

Hennes mor sa: *Det som står i boken, det är inte sant.*

Jeanette svarade sin mor: *Nej, det som står i boken är fiktion.*

Detta resulterade i att mamman fick en hjärtinfarkt och dog.

Längre än så kom vi inte, förklarade Jeanette Winterson i intervjun.

*

Sverige och Finland var samma land i 600 år.

Det är skillnad på Finland och Sverige.

Det är skillnad på svenskt och finskt.

För att illustrera skillnaden finskt/svenskt. Det vill säga hur olika vi kan ta emot, tolka och förstå en text vill jag berätta om ett mingel efter att Svinalängorna tilldelats Augustpriset. En och samma person hade besökt ett finskt mingel, och ett svenskt. På det svenska minglet sades människorna gå med vinglasen i handen och en smula sänkt huvud, emedan man stillsamt hade förfärats över det så dystra innehållet i romanen. På det finska minglet hade man också gått med vinglasen i handen, men med ett mer högburet huvud. Även där hade innehållet diskuterats. Men i stället för att uttrycka förfäran hade man högljutt konstaterat: Nåja, så e livet.

*

Kvinnliga författare sprungna ur arbetarklassen debuterar ofta sent. Elsie Johansson var fyrtioåttå år. Maria Sandel trettioåttå. Själv var jag jämngammal med Moa Martinson vid debuten, fyrtiotre år.

Och mitt liv som barn kan likt Moas sammanfattas i ett enda ord. Inferno. Det inbegrep onekligen mycket av det Moa gestaltade i sina böcker men i en annan tid. Trångboddhet. Pengabrist. Matbrist. Dryckenskap. Omsorgsbrist. Våld. Död. Det den rastlösa Moa upplevde under sin nomadiska uppväxttid kanske i mitt fall kan kanske översättas till erfarenheten av att tillhöra en emigrerad släkt. Solidariteten tänker jag mig vara den samma över tid och rum. Man delar med sig till den som fattas. Således har det hembakade brödet har alltid mättat fler än de egnas magar.

Mor bakade, och så bjöd vi de gamla i byn på kaffe.

Likt Moas skolgång blir Susannas också hackig. Det är rörigt hemma. Hon sover inte. Den studiebegåvade sextonåriga flickan hoppar såklart av gymnasiet. Bara för att sedan läsa in det på Komvux något år senare med höga betyg. Det var också där hon, mot sin vilja, anmodades att läsa *Kvinnor och Äppelträd*. Romanen Susanna gått stora omvägar kring under så många år. Trots att den ståtade på första parkett i hennes egen mors bokhylla.

Den på Komvux nu artonåriga Susanna anade att romanen var en bok hon förväntades älska. Men nej, hon tyckte inte om den, tyckte den var förfärlig rent av. Hon

kunde visserligen uppskatta språket, men herregud. Alla dessa trötta kvinnokroppar, oäkta ungar, fyllbultar, vardagskampen, bristen, eländet. Och såklart, all sill och all denna potatis. Såklart påminde det för mycket om hennes eget liv och förflutna. Men det kunde Susanna inte sätta ord på där och då. Och Susanna tyckte bättre om Inger Alfvéns romaner. Ty de var något annat och hon behövde något annat än Moa Martinson. Hur bra Moa Martinson än gestaltade kvinnosläktet, drängarna, pigorna, matbristen och maskinisterna.

Susanna ville bort.

Och Moa Martinson var definitivt fel författare att hålla i handen på den resan.

Susanna gjorde faktiskt en gigantisk lov runt hela arbetarlitteraturen. Den låg som sådan helt enkelt för nära hennes egna pissiga livserfarenheter. En tid senare kom hon givetvis att uppskatta den, men då från ett helt annat och oväntat håll.

När jag inför, den då fortfarande eventuella tillsättningen av denna Moaprofessur, redovisade min "pedagogiska skicklighet" för Linköpings universitet nämnde jag inte att jag lärt mig att tala svenska på en damsalong. Tänkte att det var bäst så. Kanske fanns det någon SFI-forskare som annars skulle blivit upprörd.

Salongen låg på andra sidan gatan. Parfydamerna rökte cigaretter, drack sött och hade bollfrisyrer och miniklänningar. De omgavs av en air av parfym&cigg och de lät mig vandra från famn till famn, och de fixade med håret mitt, och de pratade om jobbet.

Papiljott och läggningväska kom således att bli mina första svenska ord. Men hur berättar man sånt, om man samtidigt vill få folk att tro på att man är för forskning?

Hur lär vi oss saker.

Hur lär vi ut saker.

Vad är kunskap?

Men varför lärde jag mig tala svenska på en damsalong?

Tidigt sextioal. Det fanns ingen barnomsorg när min familj kom till Sverige. Men jag gick på barnkrubban. Där barn till ensamstående och fattiga mödrar fick vara när mödrarna arbetade. Även undantagsbarnen var där, det vill säga vi som kom från fattiga familjer. Minns kvinnor med blå rockar. Minns sovstund. Minns att jag gjorde en domherre av silkespapper. Minns att mitt tredje svenska ord var domherre. Domherren i silkespapper som sedan hängde på den tomma väggen i den tomma lägenheten dit den lilla invandrafamiljen flyttade. Där lärde jag mig sedan ännu ett svenskt ord, parkett.

*

Skönlitterärt skrivande skiljer sig från annat skrivande. Främst eftersom det handlar om skrivprocess. Det vill säga att texten föds, prövas och söks fram. Den omsätts. Formas, stöts, blöts. Ty textkonstnärer arbetar med textens mångbottnade möjligheter. Vi låter vinden blåsa in den och rumstera om, ibland låter vi den ställa till kaos.

Jag känner igen mig i den "ordhunger" Hertha Muller refererar till i sin Nobel-föreläsning 2009. Att de allra minsta föremålen, en trumpet, ett dragspel eller näsduk kan vara det som binder ihop det mest disparata i livet. Att föremålen sedan kan kretsa runt den onda cirkeln i hela våra liv.

Jag reagerade på dödsångesten med livshunger. Den var en ordhunger. Endast virveln av ord kunde uttrycka mitt tillstånd. Den bokstaverade, vad som inte lät sig sägas med munnen. Jag jagade runt efter det upplevda i ordens onda cirkel, tills något dök upp på ett sådant sätt, som jag tidigare inte hade stött på. Parallellt med verkligheten började ordens pantomim att träda i funktion. Den respekterar inga realistiska dimensioner, krymper huvudhandlingen och tänjer ut det oväsentliga. Ordens onda cirkel ger hals över huvud ett slags förtrollad logik åt det upplevda.

Ibland måste vi ta ett höjdhopp över munnen.

Och i stället låta det komma ut konstiga texter och böcker.

Böcker ibland så överkliga att de säger mer om sanningen än vad sanningen själv kan säga.

Till exempel poesi.

*

Det var Ebba Witt-Brattströms avhandling *Moa Martinson – skrift och drift i trettio-talet* som blev Susannas "Moaläsning". Genom denna närstudie, med "dubbelt syfte", blev motståndet och omvägarna plötsligt begripliga. När bilden av "eländets glada epiker" med den noggranna genomgången omstöptes till att vara en "kvinnlig modernist" förändrades också Susanna. Hon förstod varför Moa Martinsson var viktig för mamman, men förhatlig för henne själv i de unga åren. Hon förstod varför det inte var "fint nog" med arbetarlitteratur, i synnerhet arbetarlitteratur skriven av kvinnor. Särskilt viktiga kom kapitlen med manliga recensenters omdömen att bli då de så avskalat och avväpnat visade den så, för tiden, avgörande av snubbar dömande, negativa blicken på en kvinnlig arbetarförfattares verk. Som såklart smittade resten av läsvärlden också, utan att läsvärlden ens kände till detta, på den tiden, mainstream grabbiga litteraturvirus.

Ragnar Oldsberg: *Hon är en ansatsernas och utbrottens författare en börjare. Det är inte säkert att henne romaner kommer att stå sig länge som konstverk.*

Ingemar Algulin: *Hennes sprudlande vitala berättarglädje var alltid underordnad mänskliga värden som kärlek, livsglädje och gemenskap, i mindre grad konstnärliga krav.*

Inge Jonsson: *Moa Martinson är en i många stycken dålig författare [...] Moa Martinson har sin plats i litteraturen och är ju aktuell idag. Men hon är ingen klassiker.*

En annan gentleman, Anders Österling, såg i en recension av *Kvinnor och äppelträd* (1933) bara "elände, skvaller och drift". Han drabbas, skriver Witt-Brattström, rent av kväljningar. Och en annan gentleman, Gunnar Brandell, menade lite mer hoppfullt att den, bland tidens autodidakter, mest självlärd författaren av dem alla, kunde blivit en "verklig diktare" om bara de verklighetsbaserade ämnena varit andra.

Verklig diktare.

Om de verklighetsbaserade ämnena varit andra.

Givetvis smittade dessa egenutnämnda genierna surblick av sig även på Susanna.

Som ju också innerst inne var en sån som ville skriva.

Vem trodde hon att hon var.

Och vad hade hon möjligen att berätta.

Avhandlingen öppnade också den unga räknefeministen Susannas ögon på ett smärtsamt vis när den jämförde manliga och kvinnliga författares verk. Ty enligt Witt-Brattström tecknades den officiella litteraturhistorieskrivningens trettiotal: Artur Lundkvist. Josef Kjellgren. Erik Asklund. Harry Martinson. Gustav Sandgren.

Det inofficiella litterära trettiotalet tecknades: Dagmar Edquist. Alice Lyttkens. Eva Berg. Sally Salminen. Ebba Lindquist. Irja Browallius. Torna Nordström-Bonnier. Kerstin Göransson-Ljungman. Moa Martinson. Tora Dahl. Gunhild Tegen. Aino Nordlund. Annalisa Forssberger. Viveka Starfeldt.

Susanna insåg att hon missförstått inte bara en sak. Utan minst två.

Och nu fick hennes drömmar äntligen en chans.

Moa Martinson är idag tung litteraturhistoria.

Men vem är dessa recensenter ens.

Undrade jag då.

Undrar jag än i dag.

Ebba Witt-Brattströms avhandling återupprättade således viktiga saker för den unga Susanna. Ty den återupprättade inte bara hennes mammas intresse för litteratur, hennes val av läsning, den återupprättade även hennes egen eftersom den gav för-

ståelse för det så från början så hårdnackade motståndet. Idag skulle Susanna, om hon fick frågan, säga att *Moa Martinson – skrift och drift i trettioalet* återupprättade även hela Susannas historia, från mormor, till mamma. Kanske även henne själv och hennes döttrars livskrönika?

Moa Martinson – skrift och drift i trettioalet gjorde att Susanna återvände till Moa Martinssons romaner. Med den stora skillnaden att hon nu kunde läsa dem med en helt annan blick. Moa Martinson blev inte bara intressant, hon blev också någon att ta rygga på.

Att hålla ett gevär så där elegant i morgondag, och sikta mot text, tror jag är en utmärkt grund för ett blivande författarskap sprunget ur arbetarklassen.

*

Ibland tror jag att det sociala arbetets största utmaning är att det ständigt lever med nya utmaningar. Hur mycket vi än tränar på att ta hand om vår tids sociala problem tycks det komma nya.

Vad är ens sociala problem?

”Socioekonomiskt utsatta områden” är särskilt ett begrepp jag också funderat på. I denna den moderna pandemins era använder alla från Lärarförbundet, Polisen, Folkhälsomyndigheten, Svenska Läkaresällskapet, Delegationen mot segregation, Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin, Statistiska centralbyrån och Mäklarsamfundet det när de talar om vilka som löper störst risk att dö av Covid. Gärna med en rynka mellan ögonen.

The same procedure as last decade, får jag, den nu, nyss tillsatta professorn, lust att utbrista. Ty Stockholms ”sociala museum” 1906 var ordnad av fyra olika sällskap på det sociala arbetets område. Den ena var vigd för Nationalföreningen mot tuberkulos. Dåtidens farsot, lungsoten som särskilt knockade den tidens socialt utsatta människor, det vill säga de fattiga, trångbodda.

Vetenskapen och filantropin kämpade då som nu tillsammans för att bekämpa den stora ”nationalolyckan”. Det gick bra den gången. Det kommer att ordna sig idag också. Men jag frågar mig, allt detta vi så väl vet om ”socioekonomiskt utsatta områden” – ungefär sedan föregående sekelskifte.

Hur kan det ändå bli som det blir?

*

Jag misströstar ganska ofta.

Hur ska det gå med mänskligheten?

När det alltid tycks bli som det blir för just de fattiga.

Och nu när så mycket vatten faller från himlen i så höga hastigheter.

När solen steker både människor och husdjur.

När orkanvindarna välter träden och husen.

När snömassorna begraver vägarna och haglet förvandlats till granater.

När vi bygger så många nya höga murar när Berlinmuren äntligen pulveriserats.

När vi igen hatar vissa folkslag, nästan på samma vis som under Nazismens tid.

*

Kan inte säga hur stolt jag är över detta uppdrag.

Hur peppad jag är inför det jobb som föreligger.

Naturvetenskapen är gammal. Betydligt äldre än den sociala vetenskapen. Men den sociala vetenskapen har funnits i nära nog hundra år. Socionomutbildningen fyller 100 år i år.

Lång var vägen till anständigheten.

Sedan 1500-talet har man försökt reglera tiggeriet.

1800-talet – äldre utspisades av slumsystrar på slumstationer.

Vägen till välfärden har gått krokvägar via skyddshem, skolor för vanföra, insamlingar.

Industrisamhället som kom krävde åtgärdsolitik. De nya vetenskaperna psykologi, pedagogik, medicin/hygien med rötter i upplysningen skapade en ny syn på människan.

”Det sociala” växte fram som en nödvändighet att komma till rätta med fattigdom och sociala problem. Fram ur filantropiträsket växte socialvetenskapen. Och den har inte någonting med riskkapitalism att göra. Ty den har sina rötter i humanismen och även om humanismen har sina många inriktningar och intresser, och en vag innebörd, så är dess botten nog ändå den enskilda människans värde och värdighet.

*

Jag känner flertalet socionomer som en kunnig och yrkesstolt grupp. Som besitter omistliga samhällskunskaper. När den sociala desperationen i samhället ökar har soci-
onomer och sociala forskare svaren på de frågor som ställs, borde ställas. Men inte sällan när vi talar om sociala frågor uttalar sig Polisen.

Politikerna.

Sjukvårdspersonal.

Psykiatrin.

Ibland till och med, jag tror, vaktmästarna.

Varför uttalar sig alla andra så ofta utom socialtjänsten själv i sociala frågor?

Tänker att socialtjänsten själva borde ryta ifrån.

Själv borde initiera och skapa diskussioner och debatt.

Socialpolitiken borde betraktas lika viktig som finanspolitiken. När det faktiskt ligger så mycket samhällsekonomi och minskat lidande att vinna i den.

Som nyutxaminerade socionomer fick vi lära oss att vi tjänat in en hel livsinkomst om vi lyckades "rädda" en enda människa på glid under tiden för vår yrkesverksamhet. Om den ekvationen stämmer. Hur kan vi inte satsa på socialt arbete mer än vad vi gör?

*

Så vad vill professor Alakoski åstadkomma under sin tid på Linköpings universitet?

Med forskning blottläggs fakta och kausala samband.

Min största tillgång är att jag kan skriva.

Kanske kan jag pollinera akademien med språk att nå ut till fler med en del av den viktiga sociala forskning som bedrivs?

Kanske kan jag med hjälp av det litterära språket hjälpa till att formulera och gestalta komplexa exempel?

Kanske kan jag peppa unga studerande att skriva sånt de inte vet att de vågar?

Kanske kan jag vässa några pennor rejält?

Min bästa gren är att göra böcker.

Kanske kan jag göra en bok där jag blandar professorspennor med ortenpennor?

Mitt specialområde är "socioekonomisk utsatthet".

Med annat ord uttryckt: Modern fattigdom.

Kanske kan Susanna, den gamla räknefeministen, som en gång drömde att all politik skulle genomsyras av ett genusperspektiv, få mer social forskning att tvärvetenskapligt genomsyras av en analys som ställer frågan vilken påverkan bristen på pengar har på sociala problem.

Begreppet "planetära gränser" pekar ut miljöprocesser som skapar stabilitet för vårt liv här på jorden. Om vi passerar vissa gränser hotas på sikt allas vår överlevnad.

Pandemier är likt miljöprocesser, jämlikhetsfrågor och fattigdom globala. Att särskilt världens fattiga människor drabbades hårdast socialt och ekonomiskt av den nu pågående pandemin blev det fort uppenbart inte bara i Sverige utan även i hela världen.

Det var också därför självaste Påven Franciskus budskap till Världsbankens och Internationella valutafondens vårmöte i april 2021 inte bara var sträng vaccinsolidaritet utan även en barsk uppmaning att bygga en framtid där vi tänker i, och tar fram:

nya och kreativa former av socialt, politiskt och ekonomiskt deltagande, känsliga för de fattigas röst och engagerade i att inkludera dem i byggandet av vår gemensamma framtid.

Jag håller med Påven och drömmer att Påven ska få rätt.

*

Tack ni som läst det jag skriver.

Som uppskattar det, tror det har ett värde.

Som tänkt, föreslagit, beslutat.

Som ville ge mig, oss alla, den här möjligheten.

Satsningen på gästprofessorerna bygger på tanken, att humanistisk och samhällsvetenskaplig kunskap är nödvändiga för att bygga ett samhälle präglat av hållbarhet, demokrati, medmännisklighet och social rättvisa.

Att konstnärens och författarens plikt är att ifrågasätta orättvisor och vedertagna sanningar.

Att humanistiska och samhällsvetenskapliga perspektiv alltid skapar en fördjupad förståelse för människan som social, historisk och politisk varelse.

Att språket, litteraturen och konsten är en väg till såväl självförståelse som till samhällsrelig förståelse och medmännisklighet.

Att humanistisk kunskap och konstnärliga perspektiv i sig bidrar till den bildning och historiska medvetenhet som är nödvändig för att fatta kloka beslut.

En som innerligt tror på just dessa tankar kan bara tacka och bocka. Tack för förtroendet.

Moas stafettpinne ska bäras väl vidare.

Ribban ska för de efterkommande professorerna läggas högt.

Jag vill också, för att ni ska veta vem ni anställt, ta tillfället i akt, och här och nu, redovisa min syn på kunskap, vilken Karin Boye så fint sammanfattat i dikten *Kunskap* (1935):

*Alla de försiktiga med långa håvar
träffar havets jätteskratt.
Vänner, vad söker ni på stranden?
kunskap kan aldrig fångas,
kan aldrig ägas.
Men om du rak som en droppe
faller i havet att upplösas,
färdig för all förvandling --
då skall du vakna med pärlemorhud
och gröna ögon
på ängar där havets hästar betar
och vara kunskap.*

Sist men inte minst välkomnar jag även min kollega som jag för övrigt skyndsamt ska ha en korridorsfest tillsammans med, med den djupaste av Tage Danielsson dikter:

*Thore Skogman.
'Jag är inte gla,
men tralala lä la
nu e jag glad'*

Lycka till Linköpings universitet, lycka till Per, lycka till Susanna.

Kan man få en whiskey nu?

Installationstal hållet i samband med installationsceremonin för utnämmandet till de första hedersprofessurerna i Moa Martinssons respektive Tage Danielssons namn, vid Linköpings universitet, Institutionen för kultur och samhälle, Campus Norrköping, 7 oktober 2021. Vid samma tillfälle installerades Per Holmberg till hedersprofessuren i Tage Danielssons namn.
